

Biuletyn

Koła Miłośników
Dziejów Grudziądza

Rok V: 2007

Data odczytu: 16.5.2007

Numer 17 (130)

Data wydania: 16.5.2007

mgr Anna Goszka
mgr Sylwia Mówka

Ocalić od zapomnienia

Cmentarz we wsi Gać

Młodzież II Liceum Ogólnokształcącego im. Króla Jana III Sobieskiego w Grudziądzu zaangażowała się w projekt Centrum Edukacji Obywatelskiej „Ślady przeszłości: Uczniowie adoptują zabytki” Młodzi ludzie założyli, że przywrócą świadomości Grudziądzan, cmentarz koło wsi Gać. Projekt zatytułowali „Ocalić od zapomnienia”.

Pierwszym zadaniem w pracach na cmentarzu było odnalezienie nazwisk osób zmarłych, zarchiwizowanie znalezionych elementów. Następnym etapem było przygotowanie drzew genealogicznych zmarłych osób. Na stronach internetowych poszukiwano rodzinnych korzeni tych osób. Młodzieży udało się odnaleźć jedną rodzinę w Stanach Zjednoczonych.

Po nawiązaniu kontaktu z Archiwum Państwowym w Toruniu i Archiwum Państwowym w Elblągu natrafiono na dokumenty związane z powstaniem cmentarza, znaleziono księgę Ewangelickiej Gminy Wyznaniowej w Grudziądzu dotyczącą zgonów i księgę podatkową wsi Gać.

Obecnie uczniowie przygotowują się do oczyszczenia miejsca, w którym spoczywają mieszkańcy tej miejscowości. Prace porządkowe ruszą na wiosnę.

Jedną z form dokumentacji projektu jest prezentacja multimedialna przygotowana przez uczniów klas pierwszych.

Uczniowie biorący udział w tym projekcie uczą się wrażliwości na nieuniknione przemijanie.

W projekt zaangażowani są uczniowie: Dominik Uniatowski, Roma Buczkowska, Dorota Kęsik, Katarzyna Olesińska, Magdalena Jarząbek, Sylwia Kosowicz, Dominika Trzebowska, rodzic: Wiktor Uniatowski. Koordynatorem projektu jest Anna Goszka, a oprawą multimedialną zajmuje się Sylwia Mówka.

Historia religii ewangelickiej w Grudziądzu

Od niemal 480 lat ewangelicy - luteranie związani są z historią Grudziądza Udokumentowane dzieje luteranizmu w Grudziądzu sięgają roku 1524. W ciągu tego długiego czasu różnie kształtowały się stosunki wyznaniowe i narodowościowe w mieście: początkowo przez kilkadziesiąt lat powoli lecz nieustannie nowe prądy religijne zdobywały przewagę, 440 lat temu, w 1563 r. został wprowadzony w urząd pierwszy proboszcz ewangelicko-augsburskiej parafii grudziądzkiej, w roku 1569 ostatecznie usankcjonował to królewski przywilej wolności wyznania, po czym nastąpił okres niekwestionowanej dominacji protestanckiej. Na fali popieranych przez państwo tendencji kontreformacyjnych, w 1598 r. rozpoczął się czas mniejszych i większych szykan wobec ewangelików grudziądzkich, trwający aż w głąb XVIII w., jednak mimo wszelkich narzucanych ograniczeń, miasto obroniło swój w większości protestancki, dokładniej luterancki, charakter. Gdy utracono kościoły, gromadzono się w spichrzu a potem w ciasnej sali ratusza. W tamtej epoce mieszkańcy Grudziądza pozostający lojalnymi poddanymi Korony Polskiej, od czasów średniowiecza przeważnie byli Niemcami. Byli też i Polacy - ewangelicy, dla których zgodnie z reformacyjnymi zasadami również wprowadzono nabożeństwa w ojczystym języku.

W okresie zaborów na prawie 150 lat (1772-1920) Grudziądz stał się pruski, nadal pozostając miastem w większości ewangelickim. W okresie tym powstały dwa wielkie kościoły. Jednak teraz, jeżeli trafiali się Polacy - protestanci, to były to już tylko jednostki; zresztą i wśród miejscowych katolików Niemcy stanowili bardzo wysoki odsetek. Gdy w 1920 r. Grudziądz powrócił do Polski, nastąpił masowy odpływ ludności niemieckiej. Wśród przybywających na to miejsce Polaków byli też ewangelicy, którzy wojskowe nabożeństwa w ojczystym języku otrzymali 80 lat temu, w 1923 r., a po dłuższych zabiegach w 1931 r. utworzyli samodzielną parafię ewangelicko-augsburską, która - choć nieliczna - przetrwała do dziś.

Nielatwe były jej dzieje: po okresie dobrej współpracy z niemiecką parafią ewangelicko-unijną przed 1939 r., podczas II wojny światowej została skazana na zagładę przez okupanta. Dźwignięta dosłownie z ruin w pierwszych latach powojennych, przeżywała okresy liczebnego rozkwitu, ale też i czasy mniej pomyślne. I trwa nadal, wokół swego kościoła św. Jana na skraju Starego Miasta¹.

Wyniki poszukiwań:

1. Dokumenty znalezione w Archiwum Państwowym w Toruniu. W wyciągu z rejestru obmiaru wsi Gać, sporządzonym w lipcu 1794 przez Królewskiego Konduktora Majera wymieniono następujące gospodarstwa wiejskie:

- Retzlan, Meister, Giese, Regenbogen, Dirke, Malon, Dirk, Michael Mantua, Schwertz, Schmitker, Stupski, właściciel karczmy Borecki,
- cmentarz o powierzchni 1 morgi

W innym dokumencie, sporządzonym w dniu 24.02.1865 r. pojawił się: plac cmentarny w okolicy dróg do Węgrowa, Brodnicy i Pokrzywna.

- W księdze wieczystej znaleziono kolejne informacje dotyczące wsi Gać:

1. 1873 Erdman Dux i żona Anna z domu Stanke.
2. Po śmierci męża (1873 r.) Anna Stanke jest jedyną właścicielką ziem.
3. 23 IV 1883 r. Anna Stanke wyszła za Friedricha Reich-byli współwłaścicielami.
4. W 1906 r. ziemie objął po rodzicach Konrad Reich z wsi Gać; Współwłaścicielką była jego żona Liesbeth zd. Menz.
5. Na podstawie umowy spadkowej z 15 XII 1911 r. współwłaścicielami niepodzielnej wspólnoty spadkowej byli: wdowa Maria Liesbeth Reich zd. Menz wraz z małoletnim rodzeństwem Reich- Erną Ellą Liesbeth (ur. 6 V 1908 r.) i Fritzem Conradem Reich (ur. 30IV 1911 r.).
6. Ziemie zostały najprawdopodobniej sprzedane i kolejnym właścicielem został w 1913 r. karczmarz Robert Schmidt.
7. Następny karczmarz i gospodarz, to (od 1928 r.) Paul Schmidt ze wsi Gać.
8. Od 16 VII 1947 r. posiadłość trafiła do Skarbu Państwa Polskiego.

- Ewangelicka Gmina Wyznaniowa w Grudziądzu: zgony 1865-1875;

- Ewangelicka Gmina Wyznaniowa w Grudziądzu: confirmacje 1868-1921;

2. Archiwum Państwowe w Elblągu z siedzibą w Malborku: odnaleziono następujący dokument:

- Die Anlegung des Begrabnisplatzes in Gatsch [Założenie cmentarza we wsi Gać, powiat Grudziądz]; 1850-1851; poszyt; 181/Ha/663;; hasła indeksu: Gać; Gatsch; cmentarze; Gać; Gatsch; cmentarze;

Poszyt dotyczący cmentarza we wsi Gać w powiecie Grudziądz zawiera wyłącznie pismo Landrata Grudziądzkiego z 27 lutego 1911 roku do władz Rejencji w sprawie uregulowań i wprowadzenia ordynacji porządkowej dla cmentarza przykościelnego z odpowiedzią Dyrektora II Wydziału Rejencji w tej sprawie. Samego tekstu ordynacji nie załączono.

¹ Parafia Ewangelicko-Augsburska św. Jana w Grudziądzu, [online] [dostęp 19.02.2007], dostępny w Internecie: <http://www.luteranie.pl/grudziadz/index.htm>

Osoby pochowane na cmentarzu:

1. Conrad Kerber ☼20.04.1869, †04.06.1929
2. OtilieKuhn
3. Fredrich Reich ☼01.04.1853, †10.06.1918
4. Ernestine Tietz ☼08.01.1865, †05.09.1920
5. Maria Dorothea Brummer ☼ 1795, †03.07.1833

Epitafium na nagrobku Ernestine Tietz:

„Liebe und Gute war Dein 'Tun
Zum Segen für die Deinen
Sanft sollst Du teure Gattin ruhn.
Bis Gott uns wird vereinen.

Treść e-maila od Pana Olafa Schmidta

„Your plans sound interesting. You didn't wrote which surnames you did find on the grave-stones that agree with names on my website (<http://private.freepage.de/olafschmidt/index.html>). Where exactly is that cemetery that you would like to save from oblivion?

Regards from Germany, Olaf Schmidt"

Tłumaczenie:

„Wasze plany brzmią interesująco. Nie napisaliście jakie nazwiska znaleźliście, które zgadzałyby się z imionami na mojej stronie internetowej (<http://private.freepage.de/olafschmidt/index.html>). Gdzie dokładnie znajduje się cmentarz, który chcecie ocalić od zapomnienia?

Pozdrowienia z Niemiec, Olaf Schmidt"

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.